

EMLÉKEZZ ÖRÖKKÉ VALIRA

ALEKSANDAR TIŠMA

Címet ehhez az életemről szóló beszámolóhoz egy kék födelű iskolafüzetből vettem, amelybe kalligrafikus kézírással az első oldalon mint egyféle ajánlás van beírva. Az ajánlás valamivel hosszabb, mint a másolatom, így hangzik: „Emlékezz örökké barátnődre, Valira”*, felkiáltójellel a végén, és alatta a dátum 1945. V. 7.

Már régóta, ha véletlenül kezembe kerül a füzet, bűnbánattal és szomorúsággal töltenek el ezek a szavak, úgy tűnik, ironikus kommentárként szolgálhatnak leélt életemre. Miért? Azért, mert igazán alig emlékszem arra a személyre, aki az ajánlást írta, úgyhogy az örök emlékezés, amire az fölszólít, mintha nemcsak velem és „Vali barátnőmmel” csúfolódna, hanem az egész komolyan gondolt múltunkkal, amely most a nemlétezésbe, a szakadékba süllyed.

Ilyen ez a pillanat, gúnyolódó, pusztulást hozó. Tél van, 1991 vége, az állam, amelyben leéltem életemet, darabokra hullik, utolsó őszám, a Mamám, nemrég meghalt, méghozzá úgy, hogy az emlékezete, azaz a személyisége fokozatosan szétesett, elpárolgott, eltűnt.

Mert hát a személyiség emlékezet – legalábbis úgy tűnik. Míg emlékezünk arra, hogy mit csináltunk, mit gondoltunk fél órával, fél évvel vagy fél évszázaddal ezelőtt, addig összeállhat bennünk valami egység, egyéniség. A Mamám azonban már régóta nem tudott emlékezni még a fél órával korábban mondott gondolataira vagy cselekedeteire sem, nemhogy arra, amit fél évvel ezelőtt gondolt vagy tett. Azt kérdezte

* Az ajánlás eredetiben szlovénul íródott

tőlem egymás után többször is: „Fáradt vagy-e? Éhes vagy-e? Milyen kint az idő? Hideg van-e?”, néha két-három perc időközönként, mert elfelejtette, hogy néhány pillanattal korábban ugyanazt már kérdezte. És így ismétlődtek kérdései, amikre én mindig ugyanazokkal a szavakkal válaszoltam („Nem vagyok fáradt”, „Nem vagyok éhes”, „Szép az idő”, „Nem, nincs kint hideg”), igaz, megtörtént, hogy másodszor vagy harmadszor ellenkezőképpen válaszolok, mint először, csupán azért, hogy kipróbáljam, a másféle, az ellentétes válasz („Igen, fáradt vagyok” a „Nem, nem vagyok fáradt” helyett), vajon mélyebbre hatol-e a tudatába, és megismétli-e ugyanazt a kérdést, ugyanazokat a kérdéseket. Néha ilyen fordulattal, a másodszori válaszzal tényleg elértem azt – valószínű a sok hatására, amely megnövelte figyelmét –, hogy megelégedjen velem, hogy ne kérdezzen többé.

Fokozatosan jutott el odáig, hogy elveszítette az emlékezetét. Különben sem volt valami jó emlékezőtehetségű. Messze az édesanyjától, az én nagyanyámtól, aki egész életében tudta szórakoztatni a vendégeket a vele megtörtént érdekes esetekkel – a nagyapa, a férje fősvénységéről mesélt, a kínokról, amelyeket a felesékek és a szolgálólányokkal élt át a falun –, aki tehát semmit sem veszített friss emlékezetéből, és azon készségéből, hogy azt vén korára is bebizonyítsa, sőt éppen akkor, betöltve kilencvenvalahányadik életévét memoárt írt, hogy valamivel kitöltse az időt – a Mamám ritkán emlékezett bármire is a múltból, és könnyen elfelejtette azt is, hogy hol hagyta a kulcsokat vagy a pénzét, vagy valamilyen följegyzését, így az ideje nagy részét az elveszett holmik keresésével töltötte.

Talán önmagát is elvesztette, amikor férjhez ment Apámhoz. Vagy még korábban. Vérszegény, fejfájástól szenvedő lány volt, átlagos diák az iskolában, úgyhogy az édesanyja, az én nagyanyám, aki a háztartást vezette, a háztartást egy zsidó kereskedőházban Horgoson, nem küldte a legközelebbi várostól, Szabadkától messzebb az iskolába, ahol befeljezte a polgárit. Legidősebb lányát a kissé távolabb fekvő Szegedre adta, amely akkor az évszázad kezdetén, ugyanabban az osztrák-magyar államban volt, mint Szabadka és Horgos. Margit a legidősebb lánya, akit Macának becéztek, sokkal rámenősebb és kedvesebb volt, nagyanyám szégyenkezés nélkül elhelyezhette szegedi testvéreinél, tudott zongorázni és kiválóan festett, emlékszem is egy sikerült olajfestményére, a horgosi ház egyik szobájában állt, virágcsokrot ábrázolt egy vázában, és

habár ő sem jutott felsőbb iskolába, mégis a Mamámnál magasabb társadalmi szintre tört. Ha nem is sokkal magasabbra: Szegedre került nagynénjeihez és az egyik gazdag nagybácsijához, akiknek segítségével kedvezőbben ment férjhez, mint az anyám; egy vasúti tisztségviselőhöz, nagyérettségivel rendelkező férfihoz, aki könyveket olvasott, és beszélni is tudott róluk, s aki ugyanolyan vallású volt, mint ő, zsidó.

GÉBER László fordítása